

Четфалва (Csetfalva), реформатська церква

Четфалва (Четово) знаходиться біля потрійного кордону – межі трьох комітатів: Сатмарського, Ужанського та Березького. В 1418 році належало Дердю – сину Пала та Якаба Сийчі, які отримали його в дарунок від короля Жигмонда.¹ У 1498 році частки володінь тут отримали члени сім'ї Тарцаї. Взимку 1567 року татари відволікли населення. У 1573 році капітан хустського замку берегосозький Кріштоф Гадьмаші виступив з протестом проти Андраша Балаші з приводу захоплення замків у Четфалві, Шомі (*Деренковець*), Запсоні (*Заставне*) та Маковіце. У 1645 році тут вже процвітає сильна головна реформатська церква. Склепіння апсиди церкви вірогідно в другій третині XVIII сторіччя знесли, чи обвалилося, бо у 1773 році виготовлена розписана дерев'яна стеля.

Церква з апсидою, яка закривається п'ятьма гранями восьмигранника, була споруджена за один будівельний період, згодом в XV столітті (мал. 1). Її апсида, та з кожного боку ширший на одну товщу стіни неф в плані трохи неправильної прямокутної форми був збудований з ломаного каменя; однак, кути змуровані з вибагливо витесаного квадратного каменя. Винціальний карниз, якщо й існував у середньовіччі, дотепер зник безслідно. Довжина нефу 7,5 м, ширина 5,5 м. Контрфорс видно лише в південно-західному кутку нефу, але він був зведеним лише пізніше, при укріпленні. Виступаючий на 15 см з площини стіни цоколь, верхній край якого злагоджений зі скосом, теж виготовлений з ломаного каменя. Штаба знесеної ризниці була знайдена в північному боці апсиди, та тут виявили і замуроване кам'яне облямування її дверей зі стрілчастим завершенням. Уступ цього поруйнованого облямування оздоблювався лише скосом кромки. Напроти неї також знайдений пізніше замурований портал з півциркульним завершенням, але він був прорізаний під час пізнішої реконструкції. Західний портал зі стрілчастим завершенням зберігся в первісному вигляді: Неф освічується двома злегка стрілчастими вікнами, внутрішня пройма яких, згодом в XVIII сторіччі, була розширена, але жертвами цього стали віконні облямування з масверками. Вікна подібної форми були і в південній та південно-східній стіні апсиди, але рештки кам'яних облямувань тут теж не видно. В східному круглому вікні ж залишилося первісне кам'яне облямування, витесане з

каменя пористої структури. Воно, подібно до дверей ризниці, також розчленоване лише скосом кромки. Виявилось, що в середньовіччі і фасад був пофарбованим, оскільки біля скосу кромки були відкриті залишки червоного облямування шириною в 10 см.

В північній стіні була знайдена невелика дароносиця із завершенням в формі кількоподібної арки, це ж вказує на те, що вже при спорудженні планували спорудити бокові вівтарі. Була виявлена також подібна, але більша дароносиця з завершенням форми кількоподібної арки та облямуванням

1. Вид церкви з південно-східної сторони

2. Пофарбовані шаруваті камені стінних опор

3. Пофарбовані шаруваті камені стінних опор

з більшим числом уступів. Напроти неї була розкрита замурована седілія зі стріластим завершенням, але вона не мала облямування з обтесаного каменя. В замурованій в нових часах седілії було знайдено п'ять якісних обтесаних каменів, з залишками декількох шарів фарби. Припускається, що уламки можуть бути шаруватими каменями стовпа, що мав форму половини восьмерика та виносними п'ятами склепіння, таким чином мова може йти про рештки готичного склепіння апсиди (мал. 2-4). Локалізацію їх первинного місця затрудняє те, що хоча в кутках і була збита штукатурка до висоти 150 см, сліди від того, що звідси були збиті такі елементи, не знайдено. Матеріал фарби червоних стрічок, нанесених на біле тло, яким безпосередньо покрита поверхня каменя, відповідає залишкам, знайденим на облямуванні круглого вікна. При видаленні заповнення підмурку була знайдена профільна нервюра довжиною приблизно 80 см, яка, на жаль, втратила всі шари фарби.²

В 2000 році була можливість на виконання невеликих зондажних досліджень,³ На північній стіні нефу в декількох пунктах знайдені сліди стінних розписів, виконаних червоною фарбою на білому тлі способом альсекко, але на їх розчистку тоді не було можливості. Лише на тріумфальній арці відкрито трохи більший зонд, де була розкрита нанесена на побілений вапном фон рамкова муштра, яка облямує дугу, у вигляді лілій, прилягаючих до паралельних червоних ліній; рамкова муштра була нанесена на побілену вапном поверхню при застосуванні шаблонів, технікою альсекко, як і муштри, знайдені на уламках каменів, замурованих в седілії. Червоні пігменти на стінних розписах тріумфальної арки та спосіб їх нанесення на побілену вапном поверхню відповідає декору каменів, знайдених в седілії Шар тиньку, що носить фігурне зображення, основа якого виконана у техніці фрески, має товщину 1-1,5 см, червонувато-коричневого кольору та дрібнозернистої структури, містить багато вапняних зерен величиною в 1 мм.

Настінні розписи нанесені на вапняну побілку, обрамлені червоною стрічкою шириною 4 см. Тут ймовірно зображено Святого Михаїла (мал. 5). Розмір картини, обмеженої облямуванням: 192 × 212 см. Фігура Святого Михаїла частково була врізана до ще вологого тиньку. Дугоподібно зігнута фігура опирається на ліву ногу, права нога з зігнутим

4. Пофарбовані шаруваті камені стінних опор

5. Пофарбовані шаруваті камені стінних опор

коліном; права рука піднята, та списом заколює Сатану, яку вже ледве можна впізнати. Ліва рука зникла, але на фрагментах, які залишилися, не видно залишків ваги, таки чином жест дає підстави припускати, що лівою рукою він теж тримав спис. Плечі закриває червона мантия з майже чорною прокладкою. Під мантиєю стягнутий на поясі піддоспішник, під ним довша кольчуга з зубчастим краєм. Розпізнати можна лише контури обличчя, під великим шлемом майстер зобразив кольчугу, яка залишає вільним обличчя. Оскільки над піднятою правою рукою, яка тримає спис, видно дугоподібну форму з вершиною, яка звужується донизу, темного кольору, подібного до кольору прокладки мантиї, це було розтлумачено як крило, тому вважається, що постать зображає Святого Михаїла. Без цього постать могла би зображати і Святого Георгія.

Визволені замуrowані готичні теслення були спочатку побілені вапном, потім зверху цього нанесені на них червоно-сірі смуги, а на кінець шаблонні мустри чорного кольору. Їх кольори повністю відповідають кольорам фігурного зображення та уламкам лицевого фасаду, таким чином мають всі підстави для припущення того, що вони були виконані в один час, безпосередньо при спорудженні церкви. З п'яти очищених фрагментів на чотирьох встановлені шари офарблення, які годяться для аналізу. Їх площа: 25 × 24 × 23 см, 27 × 26 × 25 см, 35 × 25 × 24 см, 23 × 24 × 21 см. Краї членувань в кожному випадку розмежовуються широкими червоними смугами; зверху цього площина заповнена мустрами чорного кольору, форма яких не повторюється, але після розчистки виявлені тут і дрібні трипелюсткові та лускаті мотиви, які заповнюють поле, а також великі розетки та орнаменти з риб'ячого пузира і масверкоподібні візерунки.

6. Зображення Святого Михаїла на триумфальній арці

Згідно з розкритими архітектурними явищами та на підставі стінописів, які вірогідно були виготовлені одночасно зі спорудженням церкви, вона будувалася в одному періоді – певно в середині XV сторіччя, ще в часи, коли ці землі були маєтком сім'ї Сийчі.

Фотознімки виготовлені Агтілою Мурак (1-4, 6) та Йозефом Лангі (5).

Примітки:

¹ LENCZKY, 1881/1882, III: 194.

² KOLLÁR, 2011, 373-374 (Сілард Папп); JÉKELY-LÁNGI, 2009, 111, 266.

³ Про дослідження та реконструкцію церкви: *Ми звели колони*, 2000.

150-151; DESCHMANN 2001a. 44-45.; DESCHMANN 2001b. 13.;

LÁNGI 2001. 205-206.; DESCHMANN 2002. 26.